

ROK 1941 V ČESKOSLOVENSKÉM VOJENSKÉM ZPRAVODAJSTVÍ

**Personální krize v Moravcově
zpravodajské „jedenáctce“⁴¹**

Pavel Kreisinger

Ústav pro studium totalitních režimů

Centrem československé vojenské zpravodajské služby byl od roku 1939 Londýn. Zde se nacházelo „zpravodajské ústředí“, jehož páteř tvořila tzv. Moravcova jedenáctka.² Jednalo se o plk. gšt. Františka Moravce a deset meziválečných zpravodajských důstojníků z druhého oddělení Hlavního štábu, kteří 14. března 1939 odletěli s nejdůležitějším zpravodajským materiálem do Velké Británie.

Po ustanovení československého Ministerstva národní obrany (dále jen MNO) v roce 1940 se ústředí přetransformovalo do II. (zpravodajského) odboru uvedeného ministerstva.³ Na počátku roku 1941 byl jeho přednostou plk. gšt. František Moravec a jeho zástupcem se formálně stal pplk. gšt. Oldřich Tichý. Zpravodajský odbor se dělil na dvě skupiny: první – a ve válečných podmínkách klíčová – byla skupina výzvědného zpravodajství, jejímž přednostou byl mjr. gšt. Emil Strankmüller. Druhá, neméně důležitá, byla skupina obranného zpravodajství, jíž přednostoval mjr. Josef Bartík. Každá skupina se dále dělila na tři různé sekce.⁴

Popsaný personální stav ve vedoucích pozicích na druhém odboru Ministerstva národní obrany ovšem neměl dlouhého trvání: v roce 1941 totiž v Moravcově zpravodajské jedenáctce vrcholila personální krize. V jejím důsledku dva zkušení zpravodajští důstojníci, Oldřich Tichý a Josef Bartík, Moravcův zpravodajský odbor definitivně opustili.

Spor Františka Moravce a Oldřicha Tichého

Prvním důstojníkem, který od Moravce odešel, byl tehdejší pplk. gšt. Oldřich Tichý. Na prvním místě je třeba zmínit, že napjatý vztah mezi oběma muži panoval již v 30. letech, kdy oba působili u zpravodajského oddělení Hlavního štábu. Tichý k tomu později poznamenal: „*S pplk. Moravcem jsme byli, na kordy, což v první řadě vyplývalo z jeho povahy. [...] Žili jsme vedle sebe jako pes a kočka. Pak byla [v roce 1937] situace rozuzlena tím, že jsem byl vyslán jako vojenský atašé do Švýcarska, kde byl nejvyšší čas vybudovat základy pro zpravodajství ve válce.*“⁵

Od léta 1939 byl Tichý přednostou zvláštní zpravodajské expozitury v Paříži.⁶ Tamní výzvědné středisko bylo známé pod krycím jménem „Karla“ a později „Karel“. Svoji funkci vykonával Tichý až do pádu Francie a vedl si velmi dobře. Za velký úspěch pařížské expozitury je třeba

- 1 Tato studie si nečiní nárok na to, aby zevrubně popsala a analyzovala všechny významné události, ke kterým v roce 1941 v československém vojenském zpravodajství došlo. Téma je natolik široké, že by po dlouhodobém archivním výzkumu vydalo na samostatnou monografii. Studie se zaměřuje pouze na jeden zajímavý aspekt, který se v roce 1941 v československém vojenském zpravodajství objevuje a byl až dosud v literatuře poměrně opomíjen. Jedná se o personální krizi, jež v roce 1941 nastala v Moravcově „jedenáctce“.
- 2 K počátkům zpravodajského ústředí viz zejména KOKOŠKA-MALÍŘ, Jaroslav: Londýnská zpravodajská skupina plk. Moravce v předvečer druhé světové války. *HaV* 38, 1989, č. 4, s. 68–89.
- 3 ŠOLC, Jiří: *Po boku prezidenta. Generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archivních dokumentů*. Naše vojsko, Praha 2007, s. 161.
- 4 *Archiv bezpečnostních složek* (dále jen ABS) Praha, fond (dále jen f.) 302, a. č. 302-1-483/28, Organizace 2. oddělení štábu čs. armády, s. 6 – Personální vybavení.
- 5 TICHÝ, Oldřich: Z paměti zpravodajce. Poznámky k činnosti 2. oddělení a ke knize gen. Frant. Moravce. *HaV* 39, 1990, č. 4, s. 122.
- 6 Podléhali mu dva zpravodajští důstojníci z „jedenáctky“ mjr. Karel Paleček a špkt. František Fryč.

považovat zejména rádiové spojení s domovem, které bylo navázáno již 28. září 1939, tedy symbolicky v den svátku sv. Václava.⁷

Po pádu Francie v roce 1940 přidělili Tichého zpátky k Moravcovu zpravodajskému odboru. Formálně měl vykonávat funkci Moravcova zástupce, skutečná situace však byla jiná. Sám Tichý k tomu později podotkl: „*Přes Moravcova slova o mé nepostradatelnosti jsem brzy vycítil, že mě na Bayswater Road pokládají za přespočetného. [...] Byl jsem tak trochu děvče pro všechno. Strankmüller mi dával k vyřízení záležitosti, do nichž se nikomu nechtělo, občas jsem vypracoval nějaký elaborát a jako samozřejmost jsem i šifroval.*“⁸

Ještě o něco podrobněji se k této záležitosti vyjádřil po roce 1948, kdy byl vězněn v ruzyňské vazební věznici: „*Po příjezdu z Francie do Anglie byl jsem přes námitky z mé strany rozkazem gen. Ingra přidělen [...] k 2. odd. plk. Moravce. [...] Do [tohoto] oddělení jsem byl nakomandován, nepříznivý poměr mezi mnou a Moravcem trval dále, churavěl jsem, chodil jsem každý druhý den k lékaři, spal jsem odděleně a to všechno vedlo k určité apatii a zhoršování mého zdravotního stavu. [...] 14. března 1941 jsem odešel na dvouměsíční zdravotní dovolenou a po jejím ukončení jsem plk. Moravcovi oznámil, že můj stav mi nedovoluje, abych u něj dále pracoval, a že budu žádat gen. Ingra, abych dostal jiné přidělení.*“⁹

Generál Ingr Tichému vyhověl a nabídl mu místo styčného důstojníka u nizozemské armády v Británii. Tuto funkci vykonával původně plk. gšt. Josef Vrzáček,¹⁰ ale ten musel po jednom nemilém incidentu reprezentativní funkci v květnu 1941 opustit: na večírku se totiž opil tak, že vylezl v sále na lustr a houpal se na něm.¹¹ Oldřich Tichý proto 1. června 1941 nastoupil na jeho místo. Ve skutečnosti šlo o vyložení reprezentativní funkce, již lze označit jako „teplé místočko“. Avšak zpravodajského odborníka, kterým Tichý bezpochyby byl, tato náplň příliš neuspokojila. Sám k tomu řekl: „*Funkce nevyžadovala žádných prací, bylo to v podstatě opatření formální mezi oběma armádami a po představení se u Holanďanů styk závisel v tom, že jsem se několikrát sešel s holandským styčným důstojníkem na obědě. Sám jsem hledal nějakou práci...*“¹²

Byla jistě škoda, že se ve sporu Moravec – Tichý nepodařilo najít východisko přijatelné pro obě strany. Jak poznamenali historici Jaroslav a Stanislav Kokoška, zkušený zpravodajský důstojník pplk. Tichý by se výborně uplatnil například jako vedoucí zpravodajské expozitury v neutrálním Švédsku či Švýcarsku.¹³ Ke škodě československého odboje se tak nestalo a Oldřich Tichý se k vojenskému zpravodajství již nikdy nevrátil.¹⁴

7 TICHÝ, Oldřich: Z paměti zpravodajce. Poznámky k činnosti 2. oddělení a ke knize gen. Frant. Moravce. *HaV* 39, 1990, č. 4, s. 123. Podrobněji k činnosti „Tichého“ zpravodajské expozitury v Paříži viz GEBHART, Jan: Českoslovenští vojenští zpravodajci v Paříži (1939–1940). *Moderní dějiny* 3, 1995, s. 129–138; Viz také TICHÝ, Oldřich: Z paměti zpravodajce (II.). *HaV* 40, 1991, č. 1, s. 122–140.

8 KOKOŠKA, Jaroslav – KOKOŠKA, Stanislav: *Spor o agenta A-54. Kapitoly z dějin československé zpravodajské služby*. Naše vojsko, Praha 1994, s. 227.

9 ABS Praha, f. H (tzv. Historický fond), a. č. H – 324-1, Protokol sepsaný s brig. generálem v. v. Oldřichem Tichým, Praha dne 10. ledna 1950, s. 49–51.

10 Plukovník gšt. Josef Vrzáček (29. 8. 1894 – 9. 6. 1947), „ruský“ legionář. V roce 1940 působil v rámci československé armády ve Francii jako velitel československého smíšeného předzvědného oddílu. Po pádu Francie byl ve Velké Británii ustanoven československým styčným důstojníkem u holandské exilové armády. V této funkci však setrval pouze do června 1941, kdy ho nahradil pplk. gšt. Oldřich Tichý. Vrzáček poté působil v MNO jako přednosta studijní skupiny. V říjnu 1944 byl přemístěn na Podkarpatskou Rus k tzv. velitelství osvobozeného území. Po skončení války působil ve velitelských funkcích u 5., 15., a 16. divize. Viz LÁNÍK, Jaroslav a kolektiv: *Vojenské osobnosti československého odboje 1939–1945*. Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informací a služeb, Praha 2005, s. 327.

11 ABS, f. H (tzv. Historický fond), a. č. H – 324-1, Protokol sepsaný s brig. generálem v. v. Oldřichem Tichým, Praha dne 10. ledna 1950, s. 51.

12 Tamtéž.

13 KOKOŠKA, Jaroslav – KOKOŠKA, Stanislav: *Spor o agenta A-54*, s. 228.

14 Jako styčný důstojník působil Oldřich Tichý u holandské exilové armády formálně až do července 1942.

Jeho spor s Moravcem můžeme uzavřít následujícími poválečnými slovy: „*Na plk. Moravci jsem pozoroval pánovitost a suverénnost a to, že si je zjevně vědom síly svého postavení neobyčejně častým stykem s prezidentem Benešem. Prezidentu Benešovi referoval sám, gen. Ingvovi vlastně předkládal vzkazy od prezidenta, místo aby Ingr s prezidentem sám udržoval styk. Tento stav byl komentován i jinými. Poněvadž jsem plk. Moravce znal – říkal si sám šedá eminence, mluvil o taktice zpráv, že se musí vědět, kdy a jak zprávy podat – měl jsem obavu, zda všechny zprávy podává včas. Tuto svoji domněnku jsem sdělil plk. Bočkovi a mluvil jsem o tom s pplk. Bartíkem, který mi sdělil, že věc je v chodu, že bude ustavena nějaká komise, která vše vhodným způsobem prošetří. Zda k tomu došlo, není mi známo, rovněž nemohu konkrétně potvrdit, že by Moravec nějakou zprávu zamlčel nebo nedodal včas.*“⁴¹⁵

To, že se Oldřich Tichý svěřil se svou domněnkou právě Josefu Bartíkovi, jistě nebyla náhoda; pravděpodobně věděl o jeho dřívějších neshodách s Moravcem, a proto se snad pokoušel vytvořit jakousi protiváhu proti Moravcovi a jeho vlivu. Zda nějaká komise skutečně vznikla, není známo. Ale s ohledem na další vývoj událostí lze předpokládat, že se tak spíše nestalo, protože jak Tichý, tak Bartík nakonec od Moravce odešli a jeho pozice u prezidenta Beneše zůstala neotřesená.

Spor Františka Moravce s Josefem Bartíkem

Počátky sporu mezi Josefem Bartíkem a Františkem Moravcem sahají do roku 1939. Tehdejší mjr. gšt. Emil Strankmüller k tomu řekl: „*Po návratu do Londýna [ze zpravodajské mise v Polsku] se [Bartík] několikrát dosti ostře ‚chytíl‘ s plk. Moravcem. Jsa sám ctižádnostiv, nesl těžce Moravcovo nepřístojné chování k podřízeným.*“⁴¹⁶ Toto svědectví doplňují slova dalšího důstojníka z „jedenáctky“, mjr. Karla Palečka: „*Mezitím se ve Francii objevil také Bartík, [...] v této době se pravděpodobně dohodl s Ingrem a od Moravce odejel. Při odchodu prohlásil, že se již pro Moravce dost nadělal a že se jednou také zařídí pro sebe. [...] Od Bartíka jsme se také dozvěděli, jaká atmosféra panuje v Londýně u zbytku skupiny, kterou měl kolem sebe Moravec. Byl v té době tak nesnesitelný, že to všichni těžce snášeli. Byl panovačný, dával všem cítit jejich odvislost, zejména finanční. To byl také snad důvod, proč Bartík z tohoto prostředí se snažil uniknout. [...] Prý v té době [udála se] řada jakýchsi vnitřních afer mezi příslušníky skupiny a samotným Moravcem.*“⁴¹⁷ Bartík k finanční závislosti poznamenal: „*V měsíci září a říjnu 1939, kdy manželka byla s dětmi v Anglii, nedostával jsem služebního platu ani žádných vyživovacích příspěvků pro svoji rodinu.* [podtrženo J. Bartíkem, pozn. aut.]“⁴¹⁸

Ve Francii působil Bartík v letech 1939–1940 u Československé vojenské správy, jejímž hlavním představitelem byl generál Sergej Ingr. Postavil se do čela zpravodajsky obranného oddělení, které tvořilo zpravodajský doplněk k výzvědné expozituře v čele s Oldřichem Tichým. Po pádu Francie se Bartík vrátil do Velké Británie, na rozdíl od Tichého však nebyl zařazen zpátky

Ve skutečnosti byl už od února 1942 přidělen plukovníkem Bohumilem Bočkem k formujícímu se Štábu pro vybudování československé branné moci (ŠVBM). Zde působil až do 20. dubna 1945, kdy byl ustanoven velitelem mise u 3. americké armády, následně byl náčelníkem vojenské mise u americké armády v ČSR, a to až do 1. prosince 1945. Do ČSR se vrátil v hodnosti plukovníka gšt. (povyšeno k 28. říjnu 1944) Viz *VÚA – VHA* Praha, f. Kvalifikační listiny, Oldřich Tichý.

15 *ABS*, f. H, a. č. H-324-1, Protokol sepsaný s brig. generálem v. v. Oldřichem Tichým, Praha dne 10. ledna 1950, s. 49.

16 *ABS*, f. 302, a. č. 302-89-3/1, Výpověď Emila Strankmüllera k Josefu Bartíkovi, nedatováno.

17 *ABS*, f. 302, a. č. 302-57-3/5-6, Pokračování protokolu sepsaného s brig. gen. Karlem Palečkem v roce 1949, s. 196–197.

18 *Archiv rodiny Josefa Bartíka* (dále ARJB), Pozůstalost Josefa Bartíka, Žádost Josefa Bartíka o výplatu vyživovacích příspěvků adresovaná MNO, 25. února 1947, s. 1.

do Moravcovy skupiny, ale k formující se československé kanadské vojenské misi.¹⁹ Moravec se s největší pravděpodobností snažil Bartíka „uklidit“ a možná doufal, že odcestuje do Kanady. Oba důstojníci se nicméně ještě během roku 1940 usmířili – nebo na svou dřívější roztržku zapomněli. Major Josef Bartík totiž zpravodajsky působil u „kanadské“ mise jen „od 20/6 1940 do 8/12 1940“.²⁰ V prosinci ho u ní nahradil jiný zkušený zpravodajský důstojník, pplk. gšt. Bohuslav Procházka (krycím jménem Karel Hron),²¹ a Bartík byl pravděpodobně na přání samotného Moravce povolán zpátky do druhého odboru MNO, přičemž byl „od 9/12 1940 přidělen zpravodajskému ústředí jako přednosta obranné skupiny“.²²

Celý rok 1941 byl Bartík přednostou skupiny obranného zpravodajství Moravcova odboru. Je třeba poznamenat, že Moravec se Bartíkovi nemstil a jako nadřízený ho v letech 1940–1941 hodnotil nejvyšším kvalifikačním stupněm čili výtečně.²³ Kromě toho dne 23. února 1941 navrhl Bartíkovo povýšení z hodnosti majora na podplukovníka.²⁴ Bartík se coby přednosta obranné skupiny dostal k delikátnímu úkolu, k výběru budoucích parašutistů – tedy mužů pro speciální výsadkové operace, které v roce 1941 zpravodajský odbor Ministerstva národní obrany organizoval. Bartík byl zapojen dokonce i do přípravy operace Anthropoid, což dokládá jeden z mála dochovaných dokumentů o této operaci. Jedná se o úřední záznam z 3. října 1941, nesoucí nepřesný název „Antropoid“. Jelikož byl celý text již několikrát publikován,²⁵ následuje pouze výčet osob, které se důležité schůzky zúčastnily: „3. října 1941: Přítomni: plk. gšt. Moravec, pplk. konc. Bartík, mjr. pěch. Paleček, mjr. gšt. Krček, rotmistr Gabčík a rotný Svoboda.“²⁶ Datum 3. října 1941 nebylo pro československý odboj bezvýznamné, neboť tehdy se udála řada důležitých událostí. Ve stejný den, respektive v noci z 3. na 4. října byla zahájena operace Percentage a svobodník aspirant František Pavelka byl úspěšně vysazen na území tzv. Protektorátu Čechy a Morava.²⁷ Zároveň však ve stejnou noc utrpěl československý odboj citelnou ztrátu, když do rukou Gestapa padla tajná jinonická vysílačka „Sparta I“, jež se výraznou měrou podílela na udržení rádiového spojení mezi domácím odbojem a Londýnem. Radiotelegrafista Jindřich Klečka, který vysílací stanici obsluhoval, se na místě raději zastřelil, než aby padl do rukou Gestapa.²⁸ Třetího října 1941 nacisté v Ruzyni rovněž zastřelili výraznou osobnost domácího vojenského odboje – pplk. Josefa Balabána.²⁹

19 Ke „kanadské“ vojenské misi viz zejména práce ředitele VHA: BALÁŽ, Július: Československá vojenská mise v Kanadě (1941–1943) a Brazílii (1943–1945). In: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica – HOFMAN, Petr (eds.): Československá zahraniční služba v letech 1939–1945. Sborník studií. ÚSD AV ČR, Praha 2008, s. 234–245; BALÁŽ, Július (ed.): Kronika Československé vojenské mise v Kanadě (1941–1943). Ročenka 2006 (Vojenský historický archiv, III. odbor VÚA Praha). Ministerstvo obrany ČR – Agentura vojenských informací a služeb, Praha 2007.

20 VÚA – VHA, f. Kvalifikační listiny, Josef Bartík, Návrh na povýšení důstojníka, Vypracováno pplk. gšt. Františkem Moravcem dne 23. února 1941.

21 BALÁŽ, Július: Československá vojenská mise v Kanadě (1941–1943) a Brazílii (1943–1945). In: ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ, Zlatica – HOFMAN, Petr (eds.): Československá zahraniční služba..., s. 237.

22 VÚA – VHA, f. Kvalifikační listiny, Josef Bartík, Návrh na povýšení důstojníka, Vypracováno pplk. gšt. Františkem Moravcem dne 23. února 1941.

23 VÚA – VHA, f. Kvalifikační listiny, Josef Bartík, Pokračování záznamu o důstojníku (1940–1941). Ve slovním hodnocení pplk. František Moravec výslovně uvedl: „Svědomitý, oddaný službě, nekompromisní běží-li o naši věc. Osobní tíže a odpovědnost neohrožuje nijak vážně služební zájmy. [...] Dlouholetý pracovník v obranném zpravodajství, které ovládá theoreticky i prakticky dokonale. Výsledky jeho činnosti jsou velmi dobré.“

24 Mjr. konc. Josef Bartík byl povýšen do hodnosti podplukovníka dne 7. března 1941.

25 Viz například ŠOLC, Jiří: *Nikdo nás nezastaví*. Merkur, Praha 1992, s. 50–51.

26 Citováno podle faximile dokumentu viz BURIAN, Michal – KNÍŽEK, Aleš – RAJLICH, Jiří – STEHLÍK, Eduard: *Atentát. Operace Anthropoid 1941–1942*. Ministerstvo obrany ČR, Praha 2007, s. 33.

27 HANÁK, Vítězslav: *Operace Percentage*. HaV 49, 2000, č. 4, s. 832.

28 Podrobněji k tomu viz kapitolu *Případ jinonické vysílačky*: KOKOŠKA, Jaroslav – KOKOŠKA, Stanislav: *Spor o agenta A-54*, s. 263–272.

29 Podrobně k této osobnosti viz KOURA, Petr: *Podplukovník Josef Balabán. Život a smrt velitele legendární odbojové skupiny Tři králové*. Rybka Publishers, Praha 2003.

„Smír“ mezi oběma zpravodajskými důstojníky však trval jen do konce roku 1941, kdy se Bartík s Moravcem rozešel definitivně. O pozadí rozchodu vypověděl podrobněji zpravodajský důstojník od československé smíšené brigády mjr. gšt. Jan Krček,³⁰ který s Bartíkem u brigády vybíral budoucí parašutisty: „Blíže jsem se s BARTÍKEM seznámil, teprve když během mého úřadování na brigádě přijel BARTÍK několikrát služebně do Leamingtonu. [...] Naznačil mi v našich rozhovorech, že se nesnáší s MORAVCEM, že mezi nimi bylo nějaké nedorozumění a že BARTÍK byl dokonce snad po svém návratu z Francie nějaký čas mimo službu. V dalším pak mi naznačil, že MORAVEC nevychází dobře s civilními představiteli našeho odboje a že jenom jeho pevná posice u Dr. BENEŠE ho drží pevně v sedle. Tuto jeho posici u Dr. BENEŠE mi vysvětloval tím, že pochopitelně Dr. BENEŠ měl v první době jakousi pevnější oporu jenom v MORAVCOVI.“³¹

Na tomto místě je třeba zmínit, že Bartík odešel také proto, že koncem roku 1941 dostal příležitost přejít k Ministerstvu vnitra, kde se mohl nadále věnovat zpravodajské činnosti. To bylo dáno tím, že „vzrůstající [československý] civilní státní aparát v Londýně nelibě nesl, že v každém směru zpravodajské činnosti byl odkázán na 2. odděl. hl. št. plk. Moravce, který jim nevycházel zvláště vstříc a snad jim působil i určité těžkosti“.³² Právě proto měl na vnitru počátkem roku 1942 vzniknout IV., tzv. zpravodajský odbor, jehož přednostou byl k 1. únoru 1942 ustanoven Josef Bartík.³³ Při odchodu ze služeb Ministerstva národní obrany k Ministerstvu vnitra obdržel pochvalné uznání prvního stupně „za úspěšnou a vynikající činnost“.³⁴ Z toho lze vyvodit, že se s plk. Moravcem snad přece jen rozešel „v dobrém“, tuto domněnku by však musely potvrdit další prameny.

Exkurz: Spor dvou plukovníků (František Moravec a František Hájek)

Do kontextu sporů mezi plukovníkem Moravcem a jeho podřízenými Tichým a Bartíkem zapadá také záležitost bývalého Moravcova nadřízeného z doby meziválečné – plk. gšt. Františka Hájka.³⁵ Bez nadsázky lze hovořit o sporu dvou plukovníků. Ten se neodehrál v roce 1941, ale již v roce 1939 a později eskaloval zejména v roce 1942. Tehdy plk. Hájek požadoval, aby MNO zbavilo plk. Moravce všech služebních funkcí, které doposud vykonával. Ministr národní obrany generál Ingr pověřil státního tajemníka MNO div. gen. Rudolfa Viesta, aby záležitost vyšetřil. Z vyšet-

30 Podrobněji k osudům zpravodajského důstojníka Jana Krčka viz KREISINGER, Pavel: *Životní osudy zpravodajského důstojníka plk. gšt. Jana Krčka*. Bakalářská diplomová práce FF MU, Brno 2009.

31 ABS, f. 302, a. č. 302-72-1-3/547, Protokol sepsaný s Janem Krčkem dne 2. 6. 1950, s. 78.

32 Tamtéž, s. 79.

33 Podrobně k Bartíkově činnosti za druhé světové války viz KREISINGER, Pavel: *Brigádní generál Josef Bartík. Zpravodajský důstojník a účastník prvního i druhého československého odboje*. ÚSTR, Praha 2011, s. 55–96.

34 ARJB, Pozůstalost Josefa Bartíka, Sborník důvěrných výnosů a nařízení MNO, Ročník 1942, číslo 3, 16. února 1942, s. 1.

35 Plk. gšt. František Hájek (21. 11. 1894 – 28. 2. 1943) byl „ruský“ a „francouzský“ legionář. Absolvoval pražskou Válečnou školu. Od 2. ledna 1936 až do 10. ledna 1939 vykonával funkci přednosty zpravodajského oddělení Hlavního štábu. Na přelomu let 1937–1938 byl sice formálně přidělen k 3. oddělení Hl. štábu a funkci přednosty 2. oddělení dočasně vykonával plk. gšt. Jaroslav Ostřížek, nicméně i v tomto období byl de facto plk. Hájek hlavou československé vojenské zpravodajské služby a dne 1. května 1938 se znovu ujal své funkce oficiálně. Po mnichovských událostech a následném německém nátlaku musel Hájek svoji funkci v lednu 1939 opustit. Dne 14. ledna 1939 odjel do Haagu, kde poté působil jako vojenský atašé Č-SR. Aby se vyhnul Německu, kde mu mohlo hrozit zatčení, cestoval z Prahy přes Slovensko a Podkarpatskou Rus do Rumunska, poté přes Jugoslávii, Itálii, Švýcarsko, Francii a Belgie, až konečně dorazil do cílového Holandska. Zde bezprostředně po 15. březnu 1939 vyzvedl v holandské bance tzv. zpravodajský fond ve výši 20 000 liber a 17. března ho převezl z Haagu do Londýna pro potřeby československého vojenského zpravodajství. Záhy se plk. Hájek dostal do ostrého sporu se svým bývalým zástupcem plk. Moravcem. Hájek reagoval tím, že odjel do Francie, kde vstoupil do cizinecké legie. Poté, co se ve Francii zformovala 1. čs. divize, stal se velitelem jejího 3. pěšího pluku. S plukovníkem Moravcem se neusmířil ani po pádu Francie. Místo toho plnil v letech 1940–1942 zvláštní úkoly pro britskou armádu v Turecku a Indii jako imigrační a bezpečnostní důstojník. K Františku Hájkovi viz STEHLÍK, Eduard – LACH, Ivan: *Vlast a čest jim byly dražší nežli život*. Fortprint, Dvůr Králové nad Labem 2000, s. 54–55.

řování tohoto sporu je ve Vojenském historickém archivu k dispozici rozsáhlý spis o 426 stranách; důkladné zpracování tohoto materiálu by mohlo vydat na samostatnou studii.³⁶ Zde se však musíme omezit na konstatování hlavních závěrů generála Viesta, jenž se snažil spor nejen vyšetřit, ale i urovnat a který konstatoval: „K prvním rozporům došlo mezi nimi až zde v Londýně, kdy plk. gšt. Fr. Moravec zaslal dne 26. 3. 1939 plk. gšt. Hájkovi dopis, v němž mu vyčetl různé věci ještě z dob služby v Praze a upíral mu právo na vedení skupiny [myšleno tzv. zpravodajské jedenáctky]. Obsah dopisu byl prý urážlivý, jeho tón hrubý. V téže době došlo k několika slovním kontroverzím. Další urážlivý dopis poslal plk. gšt. Fr. Moravec plk. gšt. Fr. Hájkovi dne 14. 6. 1939.“³⁷ Hlavní příčinu sporu dvou plukovníků však generál Viest spatřoval ve vzájemné rivalitě, neboť oba důstojníci aspirovali na místo zpravodajského „šéfa“ československého odboje: „Plk. gšt. Fr. Hájek, jenž pouze na nátlak německý musil [v lednu 1939] opustit své místo přednosta 2. oddělení hlavního štábu, pravděpodobně předpokládal, že bude moci [ve Velké Británii] převzít opět řízení služby, tím spíše že v této době on byl vůbec nejstarším čs. důstojníkem v zahraničí.“³⁸ Očekával asi, že plk. gšt. Fr. Moravec sám mu přednese návrh v tomto smyslu. Toto se ale nestalo, naopak plk. gšt. Fr. Moravec nejen že tak neučinil, ale vzpíral se uznat plk. gšt. Fr. Hájka i za spolupracovníka, a tím více za nadřízeného. To plk. gšt. Fr. Hájek jistě těžce nesl, a to tím více, že měl s sebou též svoji rodinu [manželku a dva syny], o kterou se musel starat. [...]

Na druhé straně jistě plk. gšt. Fr. Moravec viděl v plk. gšt. Fr. Hájkovi konkurenta, o němž předpokládal, že jej chce vytlačit z přednostenského místa a opět se ujmout velení.

Z toho vznikla mezi oběma nevraživost, a jelikož v té době nebylo [v zahraničí] nikoho [hodnostně] vyššího, kdo by se byl ujal rozhodování, nebylo též možnosti ke smíření a k včasné likvidaci sporu. V tom vidím hlavní příčinu, proč se spor vyvinul tak nepříznivým směrem, neboť vše ostatní samo o sobě nemohlo by [mezi nimi] způsobit tak hlubokou propast, kdyby nebylo této základní příčiny.“³⁹

Na začátku roku 1943 se zdálo, že se generálu Viestovi podařilo spor urovnat. Plukovník Moravec mimo jiné odvolal urážlivý dopis „poslaný dne 14. srpna 1939 plk. gšt. Fr. Hájkovi“.⁴⁰ Bývalý přednosta meziválečného zpravodajského oddělení plukovník Hájek se měl od 15. března 1943 vrátit do československé armády a působit jako vojenský atašé u norské exilové vlády v Londýně. K tomu však už bohužel nedošlo, protože 28. února 1943 zemřel v nemocnici na předměstí Londýna na následky zranění: „Při cestě do zaměstnání vypadl při naskakování z rozjetého trolejbusu a způsobil si frakturu lebeční kosti.“⁴¹ Spor dvou plukovníků nakonec skončil úmrtím jednoho z nich, nicméně je třeba dodat, že „provedené vyšetřování jednoznačně vyloučilo cizí zavinění“.⁴²

Závěr

Co dodat na závěr? I přes probíhající personální krizi v Moravcově „jedenáctce“ dosáhlo československé vojenské zpravodajství pod jeho vedením v roce 1941 řady úspěchů. Plukovníkovi a jeho spolupracovníkům se především podařilo k úkolům vojenského zpravodajství nově zařadit také sabotážní, diverzní a teroristickou činnost. Tím opustili dosavadní tradiční pojetí zpravodaj-

36 VŮA – VHA, sbírka 24, a. č. 24-9-7.

37 Tamtéž, a. č. 24-9-7-98. „Záznam pro domo“ vypracovaný generálem Viestem, nedatováno.

38 Toto tvrzení generála Viesta není zcela přesné. Plk. Hájek (*21. listopadu 1894) byl sice starší než plk. Moravec (*23. července 1895), nicméně nejstarší byl v té době důstojník jedenáctky – špkt. pěch. Václav Sláma (*24. ledna 1893). Služebně nejstarším zpravodajským důstojníkem pak byl mjr. Josef Bartík (*30. června 1897), který působil u zpravodajského oddělení již od roku 1919.

39 VŮA – VHA, sbírka 24, a. č. 24-9-7-(99-100). „Záznam pro domo“ vypracovaný generálem Viestem, nedatováno.

40 Tamtéž, a. č. 24-9-7-145. Rozhodnutí generála Viesta ve věci sporu vzniklého mezi plk. gšt. Fr. Hájkem a Fr. Moravcem, s. 2, nedatováno.

41 STEHLÍK, Eduard – LACH, Ivan: *Vlast a čest...*, s. 55.

42 Tamtéž. In memoriam byl plukovníku Hájkovi udělen Československý válečný kříž 1939.

ství, jehož pilířem bylo získávání informací. Československá vojenská zpravodajská služba se tak dostala svou koncepcí na roveň službám spojeneckých a nepřátelských armád.⁴³

Na tomto místě je třeba zmínit zahájení dvou výsadkových programů. Zaprvé se jednalo o program Silver, který měl zpravodajské a spojovací zadání, a zadruhé sabotážně teroristický program Iron. Z těchto programů se ještě během roku 1941 uskutečnily tyto známé výsadky: v noci ze 3. na 4. října výše zmíněná operace Percentage⁴⁴ a v noci ze 28. na 29. prosince operace Anthropoid,⁴⁵ Silver A⁴⁶ a Silver B.⁴⁷ Realizace operací – s výjimkou neúspěšného výsadku Percentage⁴⁸ – však už spadá do roku 1942. V tomto roce se československá vojenská zpravodajská služba ocitla v poměrně svízelné situaci a v nadcházejících letech dokonce přímo v krizi.⁴⁹ Do jaké míry to podminila personální krize z roku 1941, zůstává otázkou.

Epilog – tři brigádní generálové a jejich různé osudy po roce 1945

Na úplný závěr této studie by měla zaznít alespoň stručná zmínka o tom, jak se odvíjely životní osudy hlavních aktérů personální krize z roku 1941 po roce 1945, respektive 1948.

František Moravec se vrátil do Československa v hodnosti brigádního generála.⁵⁰ Jeho nové postavení v osvobozené republice však zůstalo značně problematické, neboť byl bezprostředně po návratu do ČSR odeslán na nucenou dovolenou.⁵¹ Ta skončila teprve 6. června 1947 a generál Moravec získal relativně důstojnou funkci, když se stal zatímním velitelem 14. dělostřelecké divize v Mladé Boleslavi.⁵² Tou dobou se však již blížily únorové události roku 1948; v jejich důsledku byl Moravec odvolán z funkce velitele divize (oficiálně byl opětovně poslán na zdravotní dovolenou). Dne 29. března 1948 odešel z Československa natrvalo do zahraničí – do své vlasti se již nikdy nevrátil.⁵³ Oproti roku 1939 Moravec opustil republiku sám, bez zpravodajských kolegů. Snad na to mělo vliv také to, že s těmi nejschopnějšími (Oldřich Tichý, Josef Bartík) se rozešel již v roce 1941. František Moravec zemřel ve Washingtonu 26. července 1966 ve věku 71 let.⁵⁴

Oldřich Tichý se vrátil z Velké Británie do vlasti v hodnosti plukovníka generálního štábu. K 1. listopadu 1945 se stal zatímním náčelníkem štábu velitelství 1. oblasti, kde od 1. dubna 1946 působil jako náčelník štábu. Dne 20. února 1947 byl povýšen do hodnosti brigádního generála.⁵⁵

43 ŠOLC, Jiří: *Po boku prezidenta. Generál František Moravec a jeho zpravodajská služba ve světle archívních dokumentů*. Naše vojsko, Praha 2007, s. 192.

44 HANÁK, Vítězslav: Operace Percentage. *HaV* 49, 2000, č. 4, s. 828–846. Srovnej JELÍNEK, Zdeněk: *Operace Percentage. Odboj a revoluce. Zprávy*, 1969, č. 2, s. 64–101.

45 Ze záplavy literatury k této operaci viz zejména přehlednou publikaci historiků Vojenského historického ústavu BURIAN, Michal – KNÍŽEK, Aleš – RAJLICH, Jiří – STEHLÍK, Eduard: *Atentát. Operace Anthropoid 1941–1942*. Ministerstvo obrany ČR, Praha 2007.

46 Nejnověji k operaci viz JELÍNEK, Zdeněk – ŠUSTEK, Vojtěch (ed.): *Operace Silver A*. Druhé, rozšířené a aktualizované vydání. Scriptorium Praha 2010. Podrobněji k osudu radisty Jiřího Potůčka viz také NYVLTOVÁ, Pavlína: *Příběh odvahy a zrady. Jiří Potůček-Tolar, radista desantu SILVER A*. Pavel Mervart, Červený Kostelec 2007.

47 Viz BŘEČKA, Jan: *Silver B neodpovídá. Historie čs. paraskupiny z Velké Británie v letech 2. světové války*. Spolek přátel čs. opevnění, Brno 2004.

48 František Pavelka sice úspěšně kontaktoval osobnosti z domácí odbojové organizace ÚVOD, ale bohužel byl již 25. října 1941 zatčen Gestapem. Následně byl 19. srpna 1942 odsouzen k trestu smrti a 11. listopadu popraven v Berlíně-Plötzensee.

49 Podrobněji k tomu viz KOKOŠKA, Stanislav: Rok 1942 v čs. vojenském zpravodajství. In: *Rok 1942 v českém odboji. Sborník příspěvků z vědecké konference*. Český svaz bojovníků za svobodu Praha 1999, s. 25–28.

50 Povýšen byl již 28. října 1944. Od září 1944 byl František Moravec zároveň podnáčelníkem Štábu pro vybudování československé branné moci (ŠVBM), zároveň byl též podnáčelníkem štábu Hlavního velitelství československé branné moci v Londýně.

51 Podrobněji k Moravcovým osudům v letech 1945–1948 viz ŠOLC, Jiří: *Po boku prezidenta*, s. 313–324.

52 Tamtéž, s. 320.

53 Tamtéž, s. 322–323. O jeho osudech ve „třetí“ emigraci viz tamtéž, s. 325–335.

54 Tamtéž, s. 359. O jeho smrti informovalo dokonce i československé *Rudé právo*.

55 Viz *VÚA – VHA*, f. Kvalifikační listiny, Oldřich Tichý.

Josef Bartík (vlevo) a František Moravec ve Velké Británii v roce 1939 a Oldřich Tichý na poválečné fotografii
Zdroj: ABS

Po Moravcovi a Bartíkovi se tak stal třetím zpravodajským důstojníkem „jedenáctky“, který dosáhl generálské hodnosti.⁵⁶ Také do jeho života zasáhly únorové události: „*Na jaře 1949 byl předčasně penzionován [...] začátkem ledna 1950 zatčen. Po výsleších v Bartolomějské následoval Mírov, pak výslechy ve věznicích v Ml. Boleslavi a v Ruzyni, potom znovu Mírov; vcelku strávil na tomto pochmurném moravském hradě, změněném ve věznici, 18 měsíců.*“⁵⁷ Oldřich Tichý nebyl na Mírově zdaleka jediným vězněným generálem – od května 1949 si tam odpykával trest také jeho kolega z „jedenáctky“ Bartík. Celkem zde „*bylo delší či kratší dobu vězněno devět generálů*“.⁵⁸ Rehabilitace se Oldřich Tichý dočkal až po roce 1989: „*dne 3. května 1990 byl plně rehabilitován, prezident republiky jej přitom povýšil do hodnosti generálporučíka v. v. Dne 5. června 1990 však generálporučík v. v. Oldřich Tichý [poslední dosud žijící důstojník ze zpravodajské „jedenáctky“] zemřel.*“⁵⁹ Bylo mu 92 let.

Plukovník Josef Bartík se vrátil do osvobozené Prahy ve stejný den jako prezident Edvard Beneš, tedy 16. května 1945. Bartík byl ministerským výnosem přidělen na Ministerstvo vnitra, kde se stal přednostou nově zřízeného odboru pro politické zpravodajství (tzv. Odbor „Z“). Dne 1. srpna 1945 byl povýšen do hodnosti brigádního generála a hodnostně se tak jako první z důstojníků „jedenáctky“ dostal na roveň svému bývalému šéfovi Františku Moravcovi. Bartíkovo „přednostování“ odboru „Z“ však nemělo dlouhého trvání. Už v lednu 1946 ho z funkce odstranil komunistický ministr vnitra Václav Nosek, a to po intrice, kterou připravili dva příslušníci KSČ, zkušený „tandem“ Bedřich Pokorný – Štěpán Plaček. Bartík byl tedy z vnitra odstaven, k definitivnímu zúčtování však došlo až po únoru 1948. Již 9. března 1948 byl z popudu Bedřicha Pokorného zatčen a následně odsouzen ve vykonstruovaném soudním procesu k pěti letům vězení. Ve vazbě a ve vězení strávil dohromady pět let a sedm měsíců. Na svobodu byl propuštěn až v říjnu 1953. Dne 25. listopadu 1965 ho Vyšší vojenský soud v Příbrami rehabilitoval. Tou dobou se však jeho život pomalu chýlil ke konci. Josef Bartík zemřel 18. května 1968 ve věku 70 let.⁶⁰

56 Čtvrtým a posledním brigádním generálem z „jedenáctky“ se stal Karel Paleček, který byl do generálské hodnosti jmenován až po únorových událostech, 28. října 1948. Od 15. srpna 1948 vykonával plk. Karel Paleček funkci velitele výsadkového vojska. Podrobněji k němu (nikoliv však vyčerpávajícím způsobem) viz ŠOLC, Jiří: *Generál parašutistů. HaV 45, 1996, č. 4, s. 156–177.*

57 VALENTA, Jaroslav: *Vzpomínky. Generálporučík v. v. Oldřich Tichý. HaV 39, 1990, č. 4, s. 120.*

58 BÍLEK, Jiří: *Tábor nucené práce Mírov. HaV 47, 1998, č. 4, s. 105.* Zde je také jejich jmenový seznam.

59 VALENTA, Jaroslav: *Vzpomínky. Generálporučík v. v. Oldřich Tichý. HaV 39, 1990, č. 4, s. 120.*

60 Podrobně k Bartíkovým osudům po roce 1945 viz KREISINGER, Pavel: *Brigádní generál Josef Bartík, s. 97–132.*